

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De triplici dispositione artificiali. Capvt IV.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

quæ excogitantur, aut inuenerint omittant: ex qua cupiditate fit, vt non modo communia, sed aliena quæque, & frigida amplificationis desiderio intrudant. Vt enim Macedonum Phalanx ex modico, sed lectissimo militum numero confata, suis præsidio, hostibus exitio fuit. Contra verò innumerabiles Darij copiarum suis ipsa viribus distractæ, atque laceratæ, non tam adiumenta virtutis, quam impedimenta exercitus censebantur. Ita profecto in orationibus euenit, quæ breues, ac substructæ lectis rebus, ac rationibus instructæ sunt, longè acrius percussunt animos: contra longæ, fluctuantes, confusæ, pondus & ictum non habent.

Sedeat igitur in dispositionis limine iudicium, tanquam Regius Censor, qui inuenta omnia maturius examinet, aliena repudiet, negligat communia, rara, si non ad rem fuerint, non grauatè relinquat, eligat pulchra, neruosa, florida, & quod maximum est, recta ad rem collineantia. Multa enim per sepe dicuntur fucata, quæ apud imperitos alicuius gratiæ lenocinio se insinuant: At si à grauius viris excutiantur, vel modicè pertractentur, statim quasi leuiculi flores in manibus emarcescent. Contra, quæ sunt acriter excogitata, & prudentissimo ingenij examine selecta, minus habent simulatæ venustatis, plus ponderis, & intelligentiæ, ideoque accuratius instruant, ac delectant diutius.

De triplici dispositione in genere.

CAPVT III.

Dispositio à Dialecticis vulgo in tria genera diuiditur. Vna dicitur naturalis, altera arbitraria, tertia artificialis.

Naturalis est, quæ naturæ ordinem sequitur, atque imitatur: atque id quatuor potissimum rebus, tempore, natura, loco, dignitate, quod obseruat Aristoteles in Logicis. Tempore, aliud alio prius, posteriusue dicitur, quemadmodum hodiernus dies prior est crastino, crastinus perendino: Item bellum Macedonicum prius ciuili, Punicum prius Macedonico. Natura alia alijs priora sunt existendi necessitate, vt sol luce, animal homine: & ad summum totum patribus, causa euentis, subiecta adiacentibus. Loco priora dicuntur, quorum vnum præcedit aliud positio: sic vltima celo, citima terris dicitur luna.

Dignitate prius est quod præstantius habetur, vt aurum argento, argentum plumbo.

Ordo arbitrarius est, qui nulla certa ratione constat, sed solo dicentis, aut scribentis arbitrio dispensatur. Talis est liber Aelianus de animalibus, vbi omnia de industria permiscet, & si quis rationem quærat: Homo est (inquit) sui arbitrij, sicut illi pro voluntate scribere.

Artificialis ordo est, qui ab arte ad aliquem destinatum finem aut voluptatis, aut vtilitatis dirigitur, ex quo plerumque minime seruatò naturæ ordine, prima posterioribus subiungit. Talis est ordo poetarum, qui de industria res ab ouo non citant, sed à fine, aut medio incipiunt, deinde principia data occasione intermiscunt, quò magis pendèant animi, & plus ex inopinato rerum euentu colligant suauitatis. Item artificialis dicitur, quòd non sponte naturæ vbiq; profusus, sed ab arte cultus, & instructus apparet.

De triplici dispositione artificiali.

CAPVT IV.

Aristoteles in Logicis triplicem artificiosam dispositionis speciem notat: Vna est analytica, seu resolutiua; altera compositiua; tertia definitiua.

Analytica quatuor modis fieri, constituiturque solet. Primo quidem, cum à toto ad partes, quas Philosophi integrantes, Cicero totius appellat, fit processus: vt si quis de toto homine primum dicat, deinde singulas corporis partes pedetentim discutiat. Secundus est, cum non in partes totius, sed in partes generis fit gradatio: vt si explicata fortitudine, de magnanimitate in aggrediendo, & patientia in tolerando disserat. Tertius, cum propositio aliqua gradatim in sua principia resoluitur: vt si dicam tolerandum esse dolorem, quia honestum est, & honestum, quia cum virtute coniunctum. Quartus, cum à fine ad media regressus, per similem gradationem instituitur: vt si quis prouideat Rhetoricam finem esse benedicere: bene dici non posse sing. elocutione, elocutionem verbis, quasi corpore, rebus non secus nec anima constare, ideo inchoandum ab istis illi, qui ad destinatum scopum peruenire velint.

Contraria est dispositio *synthetica*, & quatuor item modis opposita: nam à partibus totius ad

Dispositio
triplex

Examen
Styli.

Dispositio
triplex
Ex
aminis
exem
pla.

Dispositio
artificiosa
triplex.

ad totum perlabitur: vt cum ab elementis Rhetoricæ ad considerationem integræ artis confurgit: similiter in partibus generis, prius temperantiæ partes, & momenta, quam ipsum genus considerat. Denique principia enunciationum, prius quam enunciations, media ante finem explicat.

Tertia est definitiua ex vtriusque temperie conflata, fitque cum res in genere primum definitione explicatur, deinde in partes, siue species tribuitur, quæ & singulæ descriptionibus, proprietatibusque suis illustrantur; vt cum de optimo genere dicendi dicturi, quale sit illud imprimis constituimus, mox varia genera, & species ad vberiore intelligentiã complectimur: quæ methodus in tradendis disciplinis optima censetur.

De dispositione oratoria.

CAPVT V.

Dispositio oratoria primum iuxta tria causarum genera, deinde secundum partes, & corpus orationis spectanda. In consultatione, & iudicijs, vbi res manu ferme ducunt oratorem, dispositio facilior est, & hæc ferme obseruantur.

Dispositio inconsultatione & iudicijs qua?

1. Si quæ sunt ab aduersarijs proposita, & iam contra nos inchoata auditorum præiudicia, magnoperè laborandum, vt hæc initio refellantur, cum præsertim tota oratio nihil ponderis esset habitura, si quis aduersus existimationem nostram serupulus subesset. Hoc Demosthenes, hoc Cicero, hoc ceteri oratores accuratè obseruant.

2. Naturali ferè ordine omnia secundum hanc saltem rationem componuntur, vt prius fulciat sequens, quemadmodum in mathematicis probationibus decem ex nouem prioribus dependent.

3. Si animi malè affecti mediocribus rationibus persuaderi non possunt. Primò robustissima quæque proponuntur, quibus veluti impressa opinio maiori impetu conuellatur, & quasi validus cuneus validiori cuneo tradatur.

Argumentorum dispositio.

4. Si auditorum animi rationes perferant, & expectent, sedata, & molli insinuatione, leuiora aliquando subiiciuntur, quibus gradatim ad maiora ascenditur, vel etiam sparsim collatis argumentis dimicatur. Sed hoc in magna causâ fiducia, & aduersariorum imbecil-

litate, quos contemntes per leuicula argumenta, quasi fustibus, non iustis armis expugnamus.

5. Quod vñtatissimum est, robusta initio, quasi hastati milites, robustiora in fine, non secus, ac triarij ponuntur: inualida, quasi imbellis turba, in medium conijeruntur.

Vbi verò plures quæstiones, aut facta discutienda occurrunt, nisi circumstantiæ aliud præscribant, grauiora priori loco calentibus attentione animis, dici oportebit, maxime si ab ijs consequentia approbari, illustrarique possint.

In laudatione qui vitam gradatim narrare solet ordo, censetur nimis oliere scholam, satus est orationem in certa virtutum capita partiri, & res gestas non ordine naturæ, sed artificiali recensere. Hæc secundum diuersa orationis genera, de quibus plenius suis locis.

Dispositio in laudatione.

Quod ad partes attinet, præit exordium, succedit narratio, aut propositio, quam excipit confirmatio, & hæc claudit peroratio, quanquam in eo pueri, & rudes vehementer errant, qui putant nunquam esse iustam orationem, nisi hæc omnia secundum tritas, & communes Rhetorum regulas fuerint religiose seruata. Ratio, & prudētia eloquentiæ rotius anima, pro rerum, locorum, & temporum opportunitate multa mutat, addit, succidit, & spectat, non quid schola, sed quid aures auditorum ferant.

Dispositio in partibus.

Orationis partes non semper iuxta scholam.

In exordio plerumque is seruatur ordo, vt rerum dicendarum propositio præmittatur, cui ratio succedat.

In narratione, & expositione oratoria, si nihil aliud obstiterit, naturalis temporum ordo seruandus erit. Verum si primæ narrationis partes paulò duriores fuerint, reliquæ verò partes paulò duriores fuerint, reliquæ verò gratiores, & magis ad rem nostram, non erit alienum ab ijs, quæ benignius audientur, occupare animos: vel si fastidiose aures nullas infirmationes ferant, graue esse debet, multa præcidere, & ad ea, quibus causâ vis, & notitia continetur, statim deuenire.

In confirmatione iudiciali, & deliberatiua, qualis esse debeat dispositio, ex ijs, quæ superius dicta sunt liquet.

In chrijs moralibus, & eruditis orationibus, præclare instituenda est dispositio, vt non subsulet oratio instar locustæ, exempla vnde que, aut dicta, aut fabulas occupans, sed fuso anni similis, tractum habeat, & ad vnum

Chriarum & orationum moralium dispositio.